

Kloosterkerk – 17 januari 2021– 2e zondag na Epifanie

Jona 2

ds. Rienk Lanooy

Gebed om ontferming

Jaloers
kijken we
naar de vogels
die onbelemmerd
hun vleugels
uitslaan
en gaan
waar ze willen,
want onze ruimte
is beperkt
veelal zijn we thuis
soms naar het werk
even onderweg
voor een boodschap
en dat is het wel;
de kerk
is dicht
het stil gebed
doodstil
en de lofzang
hangt
aan een zijden draadje.
En toch hopen we
dat hier
of thuis
een woord klinkt
dat ons met u verbindt.
Dat wij
daar voor openstaan
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Verwonderd
zien we
hoe de zee
dag en nacht
de kust met haar golven
aanraakt
en wij...
wij houden afstand
geven geen hand
geen arm
zien elkaar van verre.
En we weten wel
waar het
toe dient
maar voelen
het gemis
van de ontmoeting
ook hier
in dit huis
dat met ons wacht
op betere tijden.
En toch hopen we
dat hier
of thuis
een klank klinkt
die ons
met elkaar verbindt.
Dat wij
daar voor openstaan
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm u...

Verheugd
zien we
hoe de zon
elke dag opnieuw
opgaat
en de aarde aanraakt
met haar licht
maar
tegelijkertijd
zien we de moeite
die we hebben
om elkaar
dat licht
in de ogen
te gunnen.
Oorlog
splijt naties
leugen
verdeelt landgenoten
wantrouwen
beheerst overheden
en wetten en procedures
staan
de menselijke maat in de weg.
En toch hopen we
dat hier of thuis
of waar ook op deze wereld
uw stem van recht en vrede
blijft klinken
ook door wat wij doen en laten
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Bij de lezingen

Vorige week is hier begonnen met de doorgaande lezing van het profetenboekje Jona. Jona heeft een taak: de grote stad Nineve oproepen om te gaan leven in liefde, vrede en rechtvaardigheid. Hij representeert daarmee de taak van het volk Israël om de andere volken tot zegen te zijn, zoals dat met Abraham begonnen is. Maar Jona bedankt voor de eer en vlucht per schip, dat in een storm terecht komt. De zeelieden, niet-joden, roepen de God van Israël aan, maar Jona houdt zijn kaken stijf op elkaar. Eenmaal op de vlucht, altijd op de vlucht. 'Gooi me maar in zee', is het enige wat hij zeggen kan. En dat doen ze dan ook en Jona zakt weg in de zee. Pas op de bodem, vanuit de diepte – *de profundis* – laat hij eindelijk van zich horen in een lied dat klinkt in Jona 2.

Preek

Het is een bijzondere samenloop dat juist op de zondag dat de zang in dit Godshuis tot een minimum moest worden teruggebracht, het tweede hoofdstuk uit het boekje Jona klinkt. Want waar wij hier (nagenoeg) moeten zwijgen, klinkt dáár het lied van de profeet.

Toen wij afgelopen week spraken over dit lastige besluit over de kerkzang, vertelde iemand hoe belangrijk het voor hem was te beseffen dat de lofzang in de kerk altijd is doorgegaan, ook in de moeilijkste dagen. En zo is het ook: de monniken zongen hier in lief en leed, de Kloosterkerkgemeente zingt al zo'n honderd jaar, zondag aan zondag, waar van vele jaren in dit huis. Altijd werd de lofzang gaande gehouden door voorzangers, voorgangers, kerkgangers, door spelers, kortom: door al die vreemde en minder vreemde kostgangers die onze lieve Heer nu eenmaal heeft.

En dat gebeurt ook vandaag. Want zelfs als de cantor niet gezongen had, als de organist het orgel niet had laten zingen, dan nóg had het lied van die vreemde kostganger, Jona, geklonken, dat lied dat hij zingt vanuit de diepte – de profundis – , daar op de bodem van de zee in de buik van de vis. En wie er vertrouwd mee is, heeft misschien wel gehoord dat Jona's lied klinkt als een psalm. Vreemd is dat niet: de dichter heeft flink leentjebuurt gespeeld bij het liederenboek van Israël – of moet je gebedenboek zeggen? Want het bijzondere van de psalmen is dat het tegelijk liederen en gebeden zijn. Daar kun je eigenlijk geen onderscheid in maken. Augustinus wist dat ook al, Zingen is tweemaal bidden, zou hij gezegd hebben, maar de psalmdichters én Jona waren hem al eeuwen voor.

Hoe is Jona daar zo verzeild geraakt, in die vreemde onderzeese kathedraal waar hij biddend zingt, of zingend bidt? Eigenlijk kon het niet anders gaan dan zo. Jona is immers op de vlucht. Hij is een bootvluchteling, maar niet één zoals wij die kennen van al die gammele scheepjes op zee vol mensen onderweg om het vege lijf te redden, mensen die al zo lang ongewild figureren als stukken in een beschamend schaakspel met alleen maar verliezers. Zo'n vluchteling is Jona niet. Jona's vlucht is geen nooduitgang, maar mentaliteit.

Kijk, u weet vast wel wat de drie basisreacties zijn van een mens in gevaar. Hij vecht, hij bevriest of hij vlucht. Bij acute dreiging zoekt de een de aanval, staat de ander als aan de grond genageld, en de derde rent weg zo hard als-ie kan. Maar deze reacties kunnen bij een mens ook chronisch worden, zonder dat er sprake is van plotseling gevaar. Dan wordt het een houding, een mentaliteit. En misschien herken je er iets van bij jezelf: dat je geneigd bent om in je reactie altijd in de aanval te gaan, ook al heeft de ander geen kwaad in de zin. Of dat je telkens weer dichtklapt, versteent, en pas thuis bedenkt wat je had moeten zeggen of doen. Of je hoort bij het derde type: dan ben je een vluchter, een Jona – en Jona betekent 'duif' – en bij het minste of geringste sla je je vleugels uit en denk je: wegwezen, hier. Vliegen en vluchten liggen etymologisch ook niet zo ver uit elkaar.

Jona is de vluchtende mens, de mens die niet samenvalt met zichzelf, met zijn taak en zich altijd opgejaagd voelt. Waar hij is, is hij niet werkelijk, hij moet altijd weer verder. Er is onrust in het hoofd, spanning tussen de schouderbladen, en steeds is het ideaal niet hier en nu, maar eens en elders. Hij moet weer door, weg uit de realiteit met zijn hoogte- en dieptepunten, of juist met zijn grijze gewoontes en kleurloze sleur: 'hier beneden is het niet'.

Maar waar is het wel, want voor een mens op de vlucht is het moeilijk om te stoppen. Als je gaat, wil je altijd verder. Wanneer je stopt, moet je immers zien om te gaan met het hier en het heden. Dan kun je je niet meer verlaten op een verlossing die ergens, ver weg, in het verschiet ligt. Dan moet je in de spiegel kijken, en zie je je eigen gezicht, met de rimpels in je huid, met je vragende ogen, een frons in je voorhoofd. Dan moet je het doen met wie je bent, niet met wie

je zou willen zijn, van jezelf, of wie je zou moeten zijn, van een ander.

En hoe lastig is dat. Want ja, de ander kan je in de weg zitten, maar dat geldt niet minder voor jezelf. Een mens kan ook op de vlucht zijn voor zichzelf. De één grijpt naar de fles, de ander rationaliseert alle negatieve gevoelens weg ('mijn opa rookte ook en werd er stokoud mee'), weer een ander verliest zich compleet in z'n werk, en ik vermoed dat alle radicalisering, alle extremen, ook de politieke, ook te maken heeft met de neiging om te willen vluchten van de situatie zoals die is: het is een vlucht naar voren, of naar het verleden, heimwee naar een tijd en een plaats die nooit bestaan hebben. Maar het blijft een vlucht.

Ja, zo vliegt daar die vogel, die Jona, daar vlucht hij, weg van voor het aangezicht van de Eeuwige, weg van voor zijn eigen profeten-aangezicht; geen zin, geen moed, geen volharding om te doen wat hij moet doen. *Vluchten kan niet meer*, zongen Frans Halsema en Jenny Arean. Welnu, Jona ziet dat anders en hij gaat.

En dan vertelt de schrijver zo fijnzinnig en beeldend waar dat vluchten toe leidt. Voor Jona lijkt het een tijdelijke ontsnapping aan een onaangename taak, maar de goede verstaander voelt al we aan dat het zó, op de wijze van Jona, niet goed kan komen, niet met Jona zelf en niet met het visioen van de Eeuwige. Want vanaf het begin gaat het met hem bergafwaarts. Steeds verder daalt hij af, lager en lager gaat hij, tot je denkt dat het niet lager kan en dan zakt hij toch nóg verder naar beneden. Eerst daalt hij af naar de stad Jafo, dan daalt hij af in het schip en eenmaal op zee, tijdens de storm, daalt hij ook nog eens af in de buik van het schip en als hij dan eenmaal in de zee ligt, daalt hij af tot de diepste diepten in de buik van de grote vis: *Naar de grondvesten, naar de tenen der bergen was ik afgedaald*, zingt hij in zijn lied. Het staat precies midden in die psalm alsof de schrijver wil zeggen: dieper kun je niet zakken.

Ja, soms moet je als mens ook wel eens door al die bodems en schijnbodems die je voor jezelf hebt neergelegd, heen zakken om op de bodem van je ziel te raken en te zien hoe je er werkelijk voor staat. Leuk is het daar niet, en zo gezellig is het niet, daar in de buik van de vis. Ik stel het me niet voor als een soort warme baarmoeder, eerder als de kilte van dat grote, stille heelal dat ons omringt met zijn peilloze verten en diepten waarin de stem van een mens nooit als een echo tot hem weerkeert. Maar één ding is zeker: verder zakken kan hij niet, Jona zit op de bodem, hij spreekt als de psalmdichter 'vanuit de diepten'. Jona's vlucht is voorbij. Hij kan nergens meer heen, deze duif in de vis. Hij zit vast.

En pas dan, als hij helemaal vastgelopen is, dan verandert er ook iets in hem... ja, dan begint hij te bidden, want een mens kan pas bidden als hij niet meer vlucht voor de realiteit, maar als hij in gesprek kan gaan met zichzelf, zichzelf kan aanschouwen waar hij is, wie hij is, hoe hij is. Dat is misschien wel het moeilijkste dat er is. Want wie bidt, kan zich niet verschuilen, kan niet zeggen 'Ik ben er even niet'. Ging Jezus ook niet alleen de berg op om te bidden. Want alleen zo kun je jezelf werkelijk onder ogen komen. Bidden is niet hollen, bidden is stilstaan, opengaan, en de werkelijkheid aanvaarden: Hier ben ik, God, tot u roep ik; dit is wat het is, wie ik ben, niet mooier, ook niet lelijker, zo naakt als Adam en Eva in het paradijsverhaal. *Vluchten kan niet meer*.

En vreemd: juist op het moment dat hij niet verder afdalen kan, als hij bruut is teruggeworpen op zijn rauwe, naakte ik en er niets meer van hem over is, vindt Jona weer de weg omhoog. In de diepte dient zich de Eeuwige aan, en in het holst van de vis voelt de profeet zich opstaan. *Maar gij hebt mijn leven uit de groeve opgetrokken... de bevrijding is van de Heer*. Hij zit er nog wel, in die vis, maar toch staat hij. Zo kan het gaan in een mensenleven. Mensen die rouwen om wie of wat ze zijn kwijtgeraakt herkennen dat misschien; je zit op de bodem en de omstandigheden zijn nog steeds hetzelfde, zo zien anderen je en zo zie je jezelf, – en

tegelijkertijd, op een heel ander, op existentieel niveau, voel je, geloof je, weet je dat er iets gaande is, dat het ergste achter je ligt, dat je omhooggetrokken wordt, en verder kunt. Niet op de vlucht, voor jezelf uit, of achter je zelf aan, maar met jezelf. Met je verleden van ontkenning, van verdriet, van domheid of verbeterheid, van je hang naar hoe het was of hoe het had kunnen zijn. Het verdwijnt niet als sneeuw voor de zon, maar het kan mee, het is geen reden meer om te vluchten.

In de vis, op de bodem, wordt Jona stilgezet en komt hij tot zichzelf – en daarin, in die confrontatie met zijn vluchtende ego, dient zich de de ander, de Eeuwige aan. Jona staat er niet meer alleen voor. Hij weet dat hij kan opstaan en verder gaan. Maar dan wordt het spannend en de vraag is: Nu het weer goed is tussen Jona en de Eeuwige, komt het dan ook goed met zijn profetentaak? Want waar het goed is tussen de enkeling en de Eeuwige, kan de ander niet buiten beeld blijven. Als Jezus alleen de berg opgaat om te bidden, is dat niet alleen met het oog op zichzelf, maar ook met het oog op zijn taak, zijn rol tussen de mensen. Sterker nog, hij zal zichzelf willen verliezen ten bate van de ander. En als de dood hem op de hielen zit, neemt hij niet de vlucht. Het is dus nog niet klaar met Jona, de Eeuwige is nog niet klaar met hem. Eigenlijk gaat het nu pas beginnen als die grote vis de diepere wateren verlaat en Jona op de aarde spuwt. Hij wordt opnieuw geboren, uit water en uit duisternis, en op het droge gezet; een nieuwe schepping. Jona is – zou je kunnen zeggen – 'gereset'. Hij kan opnieuw beginnen. Het is hem gegund, het is ieder mens gegund, iedere dag opnieuw, want zo is deze God, en zo kunnen we verder, alle kanten op, zelfs de goede. En de vraag is: wat doet Jona en wat doen wij?

bronnen:

Hans Korteweg, *Sta op en ga: een commentaar op het boek Jona*, Cothen: Felix uitgeverij 2006

Nico ter Linden, *Het verhaal gaat... deel 4: Het getuigenis van Israëls profeten*, Amsterdam: Balans 2000

Carel ter Linden, *Bijbelse miniaturen*, Amsterdam: Arbeiderspers 2018

Th.J.M Naastepad, *Jona*, Kampen: Kok 1983

Gebeden

Wij danken u
trouwe God,
voor deze nieuwe dag
waarop wij
uit de diepte van de nacht
op de wal van de dag
in het licht
worden geworpen
om elkaar
tot zegen te zijn.

En we weten wel
dat dat ons
niet iedere dag opnieuw
lukt
want altijd
is er wel een reden
om iets niet te doen
om te vluchten
in wat ons beter uitkomt.

Daarom bidden wij
dat we onszelf
onder ogen komen
uw geest en waarheid
over ons vaardig worden
en we alles achterlaten
wat ons belemmert
voor een vrij
en vrolijk leven

in uw Naam.

Wij bidden
voor hen
die leiding geven
in de politiek
hier in ons land:
dat zij niet vluchten
in regels en wetten
in oplossingen op papier
maar altijd
mensen van vlees en bloed
voor zich zien
in het bijzonder hen
die zichzelf
niet verweren kunnen
tegen de machten
van bureaucratie
en regelgeving.

Wij bidden voor
hen die in de VS
leiding moeten gaan geven
aan een diep verdeeld land
voor wijsheid
om inzicht
helende kracht
en woorden
van waarheid
die samenbrengen.

Voor wie ziek zijn
bidden wij
en dat kan
om zoveel meer gaan
dan alleen
het virus
dat ons
nu al zo lang
collectief bezighoudt:
voor wie
in stilte lijden
voor wie
in spanning
moeten wachten
voor wie
's nachts wakker liggen
en uit de diepte
roepen
om gehoor
voor wie
met zichzelf
of met een ander
in de knoop liggen
en de verleiding kennen
om te vluchten
in wat geen oplossing biedt.

Tenslotte noemen we
de namen van...

*Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u
voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.*

U steunt ons werk ermee!